

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
САДРУЖИЈА**

**МЕЖДУНАРОДНО
СЪТРУДНИЧЕСТВО**

**БОГОСЛОВСКО-УЧИТЕЉСКА ШКОЛА
У ПРИЗРЕНУ КАО РАСАДНИК КУЛТУРЕ
И УМЕТНОСТИ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ
С КРАЈА 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА**

*проф. др Сунчица Денић
Учитељски факултет у Врању
Универзитет у Нишу*

Почетак тзв. *еволуционог* периода Срба на Ко-со-ву и Метохији, када се озбиљније почело радити на просветно-културном и књижевном пољу, везује се за оснивање школа. Посебно је значајна 1871. година, када ће у Призрену бити отворена Богословско-учитељска школа, прва средња школа на овом подручју. Оснивањем ове школе цела област Косова и Метохије, а и Јужна Србија, добила је прозор у свет. Она је дала знамените културне посленике, учитеље и свештенике, својеврсне мисионаре свога рода. Велику заслугу за почетак новог периода у животу Срба на Косову, укључујући и отварање Призренске богословије, има Сима А. Игуманов, значајан народни добротвор, као и Петар Костић, професор Богословије.

Призренска богословија, од свога настанка, а нарочито крајем 19. и почетком 20. века дала је значана имена науке и културе, угледне грађане, свештенике и војнике, домаћине и учитеље.

Издавајмо имена значајних писаца са Косова и Метохији који су завршили Призренску богословију или су радили као професори у њој:

Дена Дебељковић (1858 – 1915), један од првих просветних радника из „старог“ Косова, учитељ, фолклориста и етнолог.

Севастијан Спаса Дебељковић (1869 – 1905), млађи брат Дене Дебељковића, учитељ и монах, митрополит у 36-ој години, када је и умро. Писац је многих текстова које је објављивао у *Цариградском гласнику*. Написао је две значајне монографије из историје српске цркве и велике сеобе Срба, на грчком језику.

Стојан Капетановић (1868 – 1960), аутор многих текстова које је објављивао у значајним часописима тога доба, а који говоре о српској школи и учитељима у Турској или под Турском, као и о српској школи у Јужној Србији. Капетановић је познат као национални борац, просветитељ, хронолог значајних збивања и људи на Косову, лирик и историограф, сарадник писца и конзула Бранислава Нушића за време његовог мандата у Приштини, почетком 20. века. Залагањем Капетановића и народа, а пре свега Нушића који су писали везирима и турском цару, стварала се делимично подношљива клима у Приштини у којој је владао злогласни Рауф-паша.

Петар Петровић (1881 – 1963), културни радник и приповедач, учитељ у крајевима где није било довољно школа и учитеља. Прикупљао је народне умотворине као и грађу за историју Пећи, на Косову. Био је први штампар, иноватор, конструктор хидроелектране у Пећи, свом граду, новинар, песник и преводилац.

Григорије Божовић (1880 – 1945), творац модерног приповедања, један од најзначајнијих писаца са Косова у првим деценијама 20. ог века, чије је дело премашило регионалне оквире. Био је ученик, а по завршетку Духовне академије у Кијеву, предавач у Призренској богословији. Објавио је велики број приповедака у значајним издавачким кућама у Србији, преведен на многе језике, између осталих на енглески, француски, чешки, немачки, словачки... један је од првих који је у српску књижевност унео човека старог југа, Косова, Јужне Србије и Македоније.

Јосиф Поповић (1860 – 1933), просветитељ и национални радник из Грачанице, сарадник многих листова и часописа у којима је објављивао своје књижевне прилоге. Био је учитељ у многим местима на Косову и региону.

Спасоје Илић (1871 – 1915), учитељ на Косову и Македонији, писац песама и приповедака, као и преводилац са енглеског језика. Значајан је као неко ко се нарочито залагао за професију васпитача, учесник на многим конгресима учитеља Југославије. Покретач је и сарадник многих листова и часописа.

Милан Чемерикић (1877 – 1940), родом из Призрена, ученик и професор Призренске богословије, професор у Скопљу и Солуну, писац многих значајних радова о писцима и књижевности, аутор неколиких књига о банкарству и привреди, познавалац многих језика, преводилац, један од уредника часописа Јужна Србија.

Посебно место у овим навођењима заузима **Стеван Димитријевић** (1866 – 1953), професор и ректор Призренске богословије.

Димитријевић је био успешан и као баштован и као молитвеник. Најбољи је пак као учитељ или организатор будућих учитеља. Прошао је све школе и многе послове: од учитеља у Липовцу, до професора и декана на Богословском факултету у Београду. Највреднији је онда када се, заједно са својим ученицима и колегама, са пушком у руци, као војник, супротставља непријатељу, бранећи царски Призрен и косовске светиње.

У време великог зулума Албанаца и Турака на Косову и Метохији с краја 19. века, прота Стеван Димитријевић, постаје ректор једне од најзначајнијих институција у Старој Србији. Далековидост мисли и идеја проте Димитријевића огледају се у необичном гесту по доласку на место ректора Призренске богословије. Поред храбрости и мудрости, организаторске способности огледају се и у следећем: урадио је за Богословију школски врт, виноград, воћњак, пчелињак и повртњак. Поред тога, писао је да: „ради вежбања у радовима из пољске привреде и доцнијег уношења у народ напретка у овом погледу, ради промене занимања и у њој одмора од учења, а уједно и одлива вишка физичке снаге”. Ово су смернице и практични примери самоваспитања као и свеваспитања, који су развијали код ученика Богословије свест о дужности и раду, а и уживање у плодовима свога рада.

Показало се да је Стеван Димитријевић носилац многих савремених педагошких мисли и идеја, јер је желео, поред националних тежњи и поноса, да се „добије оно што други немају, да српска школа буде у свему образац, а њен врт у мору задивљености да постане оаза културе и лепоте” (с. 25).

Врло брзо се интересовање за овакву врсту „активности” учитеља и богослова показало, ширило и постало је својеврсни пример. Признања су стизала и од иноверника и иноплеменика, посетиоци су се множили. Међу њима је било католичких фратара, турских официра, школованих у Немачкој, јер су говорили да, долазећи у Богословију у Призрен, осећају се као у Европи. Од путог каменитог места прота је направио прави рај, као што ће „рај” почети да прави и по питању наставе и наставних

програма. Великом заслугом прота Димитријевића школа је имала савршену организацију. Заједно са наставницима, њиховим залагањем и трудом као и њиховим односом према ученицима, допринео је да се школски живот поистовети са животом велике породице. Ученици тадашње Богословије потврђују у разним књигама и документима да су са „пуно одушевљења и највећим еланом пратили наставу у школи”, едукујући се за њихов будући позив који ће бити на добробит читавог народа.

После ослобођења, 1918. године, после опустошене земље, а и опустошене Богословије, заробљеништва и тешке породичне трагедије, прота Димитријевић, вративши се у Призрен, обнавља школу. Прикупља наставнике, а поред редовне наставе, организује тромесечни курс за ђаке које је рат омео да редовно заврше школу. И увек, па и у ово тешко време, квалитет наставе је сачуван, јер му је на првом месту био реноме школе, као и чистота православног учења.

И школу и цркву залагао се да уздигне, усаврши, а не да је спусти ниже и, како каже, дегенерише. Када је постављен за професора и декана Богословског факултета у Београду, сви су се радовали његовом успеху, али нису могли да сакрију тугу због растанка. Нарочито ђаци Призренске богословије.

У *Веснику* Српске цркве, за 1921. годину, наставник Богословије Иван ЧерњаВСКИ, између осталог, пише: „Као васпитаЧ био сам очевидац дирљивог растанка и опроштаја ученика са својим бившим ректором. Међу последњим опростио се Пешић, ученик четвртог разреда. Он је кроз сузе говорио о раду ректора г. Димитријевића, о његовој очинској љубави, пожртвовању за школу и ученике. Спомињао је и то, колико је он својим личним примером утицао на њих, и завршио свој говор заветом да ће се сви ученици угледати на његов светли пример и увек њему следовати у свом животу и раду. Тај приказ опште туге и суза дирнуо је све. Прота је у свом лепом говору, који је често био прекидан јецајем и сузама ученика, захвалио свима и изнео како учитељ и свештеник треба да живе и раде за свој народ”. (с. 120)

Поздрављајући га поводом докторирања, историчар, ректор београдског универзитета, Владимир Ћоровић, између осталог је о проти рекао да нема наставника на том факултету који је више времена посветио чисто школским пословима и то тако пожртвовано и с љубављу. У обраћању, тим поводом, прота Стеван Димитријевић је нагласио тежак пут наше школе и просвете оних деценија незавидног времена које је

највећим делом провео у Јужној Србији, пут је голготе и страдања, али и велике жеље да се успе. „Борио сам се између дужности обделовања онога што је насушна потреба и онога вишега, што душа жели, између практичне примене идеја у школи и народу и између теоријске обраде њихове. (...) И у целини узет тај рад није никаква заслуга, него само део извршене дужности према узвишеном форуму науке и опште културе наше, у подножје кога дужни смо да без мере и пожртвовано принесемо сву снагу и сву вољу нашу” (с. 227).

Присетимо се да је у Богословско-учитељској школи у Призрену прота Стеван Димитријевић увео нов наставни план и програм, довео нове и спремне наставнике, снабдео библиотеку са 20.000 књига и часописа, преуредио зграде, нашао и довео воду, подигао виноград, воћњак и економију. При Богословији је основао и недељну трговачко-занатску школу коју је посећивало око 270 младих Срба из Призрена. Оснивао је основне школе и земљорадничке задруге, водио бригу о манастирима Високи Дечани и Пећкој Па-тријаршији. Основао је Богословски факултет у Београду, за који је написао прву факултетску уредбу. Речју, био је реформатор, учитељ и отац – духовни вођа и национални борац.

Оно што ће са посебном пажњом привући истраживаче јесте *Наставни програм веро-науке* проте Димитријевића, који је сачињен од I – IV разреда за нижу, и за V и VI разред за вишу школу. Чињеница је да би се овакав програм и његово тумачење могао и данас, без корекције, остваривати.

На питања да ли је прота Стеван Димитријевић добар педагог и да ли је савремени педагог, позитивни одговори и ових дана стижу од најкомпетентнијих људи који познају дело прота Димитријевића. И прва чак реченица у његовом наставном програму из веронауке то оправдава. „Православна верска настава у народним школама има задатак да ученицима ових школа дв и омили основна познавања вере и православног морала”...

Прота Стеван Димитријевић ће за неке будуће истраживаче бити занимљив подухват, нарочито за историју педагошке мисли.

Богословија у Призрену, дуго година као богословско-учитељска школа имала је, најпре, просветни значај. Али, не и само просветни! Као ретка просветна институција била је пропагандно-национална установа, “центар од којег је све потицало и у којем су се сви Срби обраћали за верска и политичка питања (...). Развитак просвете, културе, научне делатности код Срба у Старој Србији не би се могао ни замислити без

постојања Богословије која је била духовни неимар“, како каже Александра Марковић Новаков у књизи *Православна српска богословија у Призрену (1871 – 1890)*, (Епархија нишка, Епархија рашко-призренска, Ниш, 2011, с. 13).

За ректоре и наставно особље Богословије, како наводи Владимир Бован, „постављани су најспособнији људи на које се могло рачунати при њиховом избору, како у стручном, тако и у организационом погледу, јер су они били организатори наставе и целокупног рада Богословије и једини контролор њеног рада (...). Поред осталог, били су добри педагози и организатори наставе у њој (...). Ректори су били душа Призренске богословије, (...) заслужни на пољу образовања, и на пољу општег културно-просветног и националног рада у Старој Србији,¹ нарочито у делу Косова и Метохије, и оставили су дубоког трага у српском школству у протеклих 150 година. То исто су чинили угледни наставници, као и ученици, потоњи познати људи и значајни писци који су кроз своја дела осведочили тежак живот на Косову.

Заслугом Богословко-учитељске школе у Призрену, или као је већ познатије: Призренске богословије, велики број умних и даровитих људи оставио је печат у целокупном културолошком бићу у Србији и у региону.

ПРИЗРЕНСКОТО УЧИЛИЦЕ ЗА УЧИТЕЛИ-БОГОСЛОВИКАТО ОГНИЦЕ НА КУЛТУРА И ИЗКУСТВО В КОСОВО И МЕТОХИЈА ОТ КРАЈА НА XIX И НАЧАЛОТО НА XX ВЕК

Проф. д-р СУНЧИЦА ДЕНИЧ
Учителски факултет във Врания
Университет в Ниш

Резюме

Началото на т.н. *еволюционен* период на сѐрбите в Косово и Метохија, когато започва сириозно да се работи на просветно-културнија и литературен фронт, се свѐрзва с основаването на училище. Особено значение има 1871 година,

¹ Владимир, Бован. Призренска богословија. Српска православна богословија Светог Кирила и Методија. Ниш, 2007, с. 352 – 358.

когато в Призрен отваря врати училището за учители-богослови, първото средно училище в този регион. С откриването му цялата област Косово и Метохия, а и Южна Сърбия, получава прозорец към света. То дава забележителни дейци на културата, учители и свещеници, своего рода мисионери. Огромна заслуга за началото на новия период в живота на сърбите на Косово и Метохия, включително и откриването на Призринското богословско училище, има Сима А. Игуманов, забележителен народен будител, както и Петър Костич, професор по богословие.

Призренското богословско училище, от своето основаване и особено в края на XIX и началото на XX век, излъчва значими представители на науката и културата, достойни граждани, свещеници и войници, стопани и учители.

PRIZREN SCHOOL FOR THEOLOGY TEACHERS – AN ART AND CULTURE CENTER IN KOSOVO AND METOHIJA IN THE LATE XIXth AND THE EARLY XXth CENTURY

Prof. SUNCHITSA DENICH, PhD
Teaching Faculty in Vranje
University of Niš

Summary

The beginning of the so called *evolutionary* period of Serbs in Kosovo and Metohija when a serious and heavy work on educational, cultural and literary domains was done is associated with the establishment of a school. The year 1871 had a specific importance with the opening of a school for teachers in theology, which was the first secondary school in the region. With its establishment the regions of Kosovo, Metohija and South Serbia received a window to the world. It produced remarkable activists of culture, teachers and clergymen who were missionaries of their time. Particular importance for the beginning of the new period in the lives of the Serbs in Kosovo and Metohija including the merit for the opening of the Prizren theological school was associated with Sima A. Igumanov who was a renowned national revival and leader as well as Peter Kostich, who was a professor in theology.

From its establishment on and especially in the end of XIXth and the beginning of XXth century Prizren theological school trained significant representatives of science and culture, significant citizens, clergymen and soldiers, farmers and teachers.